
Dees Maas, Hermance Wissink

'Het schoolvak Nederlands': een embarras du choix

19 en 20 november 1993

"Vreemde snoeshanen!" Je zag ze denken, de studenten van de Hogeschool Holland in Diemen, op weg naar college. Veelkleurig wurmden ze zich door de bijeengeschoolde gasten van de zevende conferentie 'Het schoolvak Nederlands'. De meesten onverschillig, sommigen verbaasd starend naar het plakkaat bij de ingang. 'Wie wordt er nu leraar Nederlands?'

Met deze vraag omschreven zij inderdaad het grootste gedeelte van de conferentiegangers: enthousiaste mensen uit het onderwijs, op zoek naar nieuwe ideeën, methoden, boeken en gesprekken met collega's.

De aanwezigen groepten samen voor de liftdeuren en in de trappenhuizen van de derde en vierde verdieping van het kille gebouw. Lezingen boven, lunch beneden, was het adagium. Zo zagen de standhouders, educatieve uitgeverijen, vakverenigingen en anderen, die juist tijdens de lunchpauze aandacht verwachtten, hun beoogd publiek vertrekken naar de begane grond, naar een andere consumptie dan het geestelijke voedsel van die ochtend.

Men had al een levendige opening van dichter en Montessori-docent Ed Leeftang achter de kiezen, gevolgd door een tweetal lezingen naar keuze. Wer die Wahl hat, hat die Qual. Gezien het aanbod een 'Qual' om rekening mee te houden. Er waren meestal zeven lezingen tegelijkertijd, onderverdeeld in de thema's: *Basisvorming/onderbouw*, *Mondelinge taalvaardigheid*, *Varia*, *Nederlands in het MBO*, *Literatuur, wetenschap en klaslokaal*, *Literatuuronderwijs*, *De leraar Nederlands*, *Europese Letteren* en *Workshops*. Een overaanbod dat soms tot geheel lege lokalen leidde waarin een dreutelende collega wachtte op wie niet kwamen. Dat aanbod was ook voor ons een moeilijke keuze. Ze beperkte zich gemaks- en redelijkheidshalve tot de literatuurdidactische escapades. Al is natuurlijk de toelichting die Theo Witte gaf op zijn criteria om de kwaliteit van schoolboeken te beoordelen, zoals neergelegd in zijn geruchtmakende reeks artikelen in *Levende Talen* geldig voor alle onderdelen van het vak.

Jeugdliteratuur in de canon?

Harry Bekkering loofde de canon, 'nu ook in de onderbouw'. Terug naar verplichte werken? Nee, Aandacht voor de mogelijkheden die jeugdliteraire boeken bieden. Bekkering wees er terecht op dat de bespreking van jeugdliteratuur in de media steeds meer het karakter van literaire kritiek heeft gekregen. De jury die *Kleine Sofie en Lange Wapper* van Els Pelgrom in 1985 met een gouden griffel bekroonde had het bijvoorbeeld over een 'bijzonder mooi *gebouwd* verhaal, dat door thema en *verteltechniek* alles in zich heeft om een klassiek boek te worden. Het taalgebruik is *oorspronkelijk, mooi van beelden en nergens te zwaar*'. Deze ontwikkeling in de media moet gevolgen hebben voor het literatuuronderwijs. Men kan nu ook in de

onderbouw prima aan de slag met 'klassieke' werken, die de overgang naar het 'echte' literatuuronderwijs in de hogere klassen vergemakkelijken.

Wim de Moor gaf een indicatie van de favoriete voorleesteksten van docenten Nederlands en de criteria die zij bij de tekstkeuze hanteren. Van Aafjes tot Zwagerman en met Bomans en Van Kooten als de meest voorgelezen auteurs in onderbouw respectievelijk bovenbouw. Over de enquête die hij en zijn studenten literatuurdidactiek (KU Nijmegen) hebben verricht, zult u in een van de volgende nummers van Tsjip meer lezen.

Daar was een lezing van *Lily Coenen* die zeer levendig vertelde over een project voor vakoverstijgend literatuuronderwijs rond thema's als 'de vreemdeling' en 'de schrijver'. Zij gaf veel voorbeelden van teksten die gebruikt kunnen worden en praktische aanwijzingen waarmee geënthousiasmeerde docenten direct aan de slag konden. Zo is volgens haar de maand mei een goede tijd gebleken om het project te houden en blijkt het voor docenten prettig om vóór de zomervakantie van het jaar dat aan het project voorafgaat het thema vast te stellen. "Vanaf dat moment kijken de docenten anders naar de informatie die hen bereikt en kunnen werken aan het verzamelen en verwerken van materiaal."

Intercultureel en Europees literatuuronderwijs

Koos Hawinkels sprak over intercultureel literatuuronderwijs (ilo), waardoor leerlingen zich bewust worden van eigen normen, waarden en aannames en de veranderbaarheid van culturen ontdekken. Dus ook van hun eigen cultuur. Voor adolescenten (want het woord 'pubers' kàn niet meer, zegt Koos Hawinkels) is het fijn om te merken dat zaken niet zo statisch zijn als ze soms lijken. Verder verdienen andere culturen in onze samenleving veel aandacht. 'Het is dus hoog tijd om daarvan in Nederland en Vlaanderen serieus werk te maken.' Inventarisatie van wat er al is, wensen voor te ontwikkelen materiaal en theorievorming over de doelen verdienen op de korte termijn aandacht. De voorzitter van onze Stichting Promotie Literatuuronderwijs zette in feite uiteen wat de SPL beoogt op dit gebied.

Het gaat er op de HSN-conferenties ongedwongen aan toe, maar soms leidt dat tot misverstanden. Met name wanneer er plotseling veranderingen in het programma optreden. Zo werd de lezing van Guy Fontaine die onaangekondigd twee uur eerder begon, slechts bezocht door vier Belgen en twee Nederlanders, maar daar zal ook de taalbarrière de hand in hebben gehad. Samen met Ronald Soetaert, Mark van Bavel, Martine de Clerq, Frans Hertoghs en Hugo de Jonghe gaf Fontaine acte de présence in de stroom Europese Letteren. Zij werd verzorgd door de gelijknamige vereniging en haar zusterorganisatie Lettres Européennes, waar het initiatief tot een geschiedenis annex verzameling van de Europese literatuur vanuit ging. Meulenhoff zal de Nederlandse vertaling van dit lijvige boekwerk (*Lettres Européennes*) volgend jaar op de markt brengen. De lezingen genoten veel belangstelling; men werd er voor opgewarmd in het boekje 'EuroPALETten', waarmee de organisatie zich, dankzij het onvermoeibaar werken van redacteur Joris Hermsen alert presenteerde.

Joop Dirksen besprak zijn onderzoekservaringen met Reader Response Criticism in de klas. Om te kijken wat die lezersgerichte methoden waard zijn werden twee groepen leerlingen tegenover elkaar gezet, een 'RRC-groep' en een controlegroep. De praktijk leert dat leerlinggericht literatuuronderwijs, zoals door Holland, Bleich, Rosenblatt e.a. voorgestaan, een groter percentage van de leerlingen werkelijk bereikt en hen meer aanspreekt dan het 'traditionele' literatuuronderwijs, maar hun minder feitenkennis meegeeft. Ziedaar een dilemma waar menig docent niet uitkomt.

Literatuur en film

Dorée de Kruijk vertelde aansluitend over haar middel om leerlingen te enthousiasmeren; de film. Literatuur én film moeten *beleefd* worden. Daarbij zijn herkennen en inleven sleutelwoorden. Mede doordat Dorée de Kruijk niet alleen Nederlands geeft, maar ook het expressievak filmkunde doceert, kon zij nuttige kennis en ervaringen overbrengen en de vragen van haar toehoorders vanuit de eigen praktijk beantwoorden. Film in de literatuurles kan heel goed volgens De Kruijk en ze toonde filmfragmenten uit de Nederlandse films 'Delicatesse' en 'De Zondagsjongen', die dat onderbouwden.

Met films werkt het net zo als met literatuur. Leerlingen kunnen geholpen worden een niveau verder te gaan. Films die leerlingen in de bioscoop maar weinig zeggen, kunnen hen bij klassikale bespreking wel aanspreken. Wanneer men film in de literatuurles integreert, is dat bovendien een goede gelegenheid om leerlingen bewust te maken van het verschil tussen film c.q. t.v. en literatuur, tussen gevisualiseerde en beschreven verhalen. Zien we in een roman meestal de *innerlijke* wereld van de hoofdpersonen; in de film wordt juist van het *uiterlijk* uitgegaan. Bij een boek maakt de leerling zich een voorstelling op grond van achterliggende informatie en bij een film vermoedt hij/zij informatie áchter en voorstelling. (B.v. op grond van bepaalde kleding.) De filmcahiers van het LOKV die De Kruijk gebruikt, gingen na afloop gretig rond. Ze geven prima filmtips en op de bewuste film toegespitste opdrachten.

Een literatuurtijdschrift als werkvorm

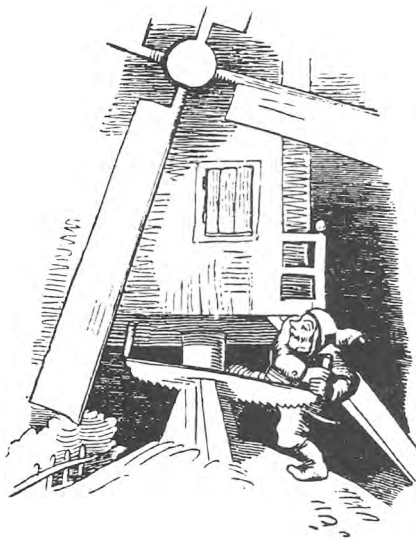
Onderdeel van de laatste lezingenronde was de bespreking van een onderwijsmethode, die al tien jaar zijn bruikbaarheid bewijst. In ~~Meer~~ 1979/75 kan men een bijdrage van Wim Daniëls vinden, waarin deze enthousiast vertelt over zijn ervaringen met een literatuurtijdschrift als alternatief schoolonderzoek literatuur.

Irene de Boer-den Ouden en *Dienie Meys-van de Langkruis* spraken over zo'n literair tijdschrift als werkvorm in didactisch perspectief. Op het Fons Vitae college in Amsterdam maken leerlingen in de vijfde klas ieder een flink aantal opdrachten (van een opstel tot het verslaan van een literair radioprogramma) die hun neerslag vinden in een eigen tijdschrift. Een 'model'-leerling was meegekomen om, trots, zijn werkstuk te presenteren.

Het grote voordeel van deze methode is dat leerlingen op een heel andere manier met het vak Nederlands in aanraking komen, dan het geval is bij de

traditionele onderwijsvormen. Leerlingen moeten heuristisch te werk gaan (bijvoorbeeld bij het samenstellen van een schrijversprofiel), de media gericht bekijken en zien verbanden tussen de verschillende gebieden waarin literatuur een rol speelt.

Dick Prak introduceerde het leerplan *Fictie in de basisvorming*, dat hij samen met Martien de Boer en Eric Wagemans in opdracht van de SPL heeft ontwikkeld. Het drietal is verbonden aan het Instituut voor Leerplanontwikkeling SLO te Enschede. Wanneer u dit leest is het extra nummer van *Tsjip*, nummer 3/4 1993 waarin het leerplan is opgenomen, reeds min of meer deftig in Hilversum gepresenteerd, op de wijze die eerder, in *Tsjip* 3/3, werd aangekondigd.

Zur Mühle geht der Bauersmann
Und fängt sogleich zu sägen an.